

УДК 340.13

А.В. ЗУБЕНКО, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ТЕХНІКА АКТІВ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Ключові слова: інтерпретаційна техніка, логічні, спеціально-юридичні, мовностилістичні правила й засоби інтерпретаційної техніки

Необхідність і важливість дослідження інтерпретаційної техніки зумовлена специфікою самої діяльності по тлумаченню нормативно-правових актів, а також специфікою актів тлумачення норм права. Однак, в юридичних джерелах інтерпретаційна техніка розглядається поверхово як різновид юридичної техніки. Так, на думку А. О. Дутко, юридична техніка поділяється на: 1) нормотворчу, тобто техніку створення та оформлення нормативно-правових приписів, до складу якої входять законодавча техніка та техніка підзаконної нормотворчості; 2) систематизаційну – техніку упорядкування нормативних актів у певну систему і створення систематизованого акта; 3) правореалізаційну, тобто техніку створення актів реалізації права; 4) правозастосовну – техніку створення та оформлення правозастосовних актів; 5) інтерпретаційну – техніку створення актів, що роз'яснюють норму і виявляють її точний зміст [1, с.28]. В свою чергу, Є.А. Гетьман зазначає, що при розгляді природи юридичної техніки необхідно також пам'ятати, що остання включає в себе не тільки прийоми найбільш вдалого викладення норм у нормативному акті, але й прийоми найбільш вдалого тлумачення норм (інтерпретаційну техніку), а також техніку з реалізації створених норм зміст [2, с.136–137]. Окремих досліджень інтерпретаційної техніки як сукупності прийомів, засобів здійснення інтерпретаційної діяльності сучасна наука не має, що й обумовлює актуальність даної статті.

Визначимо, що інтерпретаційна техніка – це система вироблених теорією і практикою тлумачення правил, прийомів і засобів здійснення інтерпретаційної діяльності та ство-

рення інтерпретаційних актів, використання яких забезпечує повне і точне розкриття змісту норм права. Елементами юридичної техніки є її методи, правила, прийоми і засоби. Методи юридичної техніки – найбільш загальні вимоги, пропонувані юридичною наукою і практикою до процесу створення законів та інших нормативних правових актів. Правила юридичної техніки – це конкретні вимоги, що пред'являються до процесу вироблення правового акта, засновані на методах юридичної техніки. Прийоми юридичної техніки – це дії розробників щодо тексту створюваного правового акта, спрямовані на використання засобів юридичної техніки відповідно до її правил. Засоби юридичної техніки – сукупність логіко-мовних, формально-атрибутивних (реквізити) і спеціально-юридичних (конструкції, презумпції, фікції, відсилання, примітки і т.д.) засобів, техніко-юридичний інструментарій, який використовується для конструювання нормативного акта [3, с.32, 88].

Зміст юридичної техніки становлять різноманітні по характеру та формі вираження правила й прийоми, щодо виділення яких науковці мають різні точки зору. Зокрема, С.С. Алексєєв виокремлює засоби і прийоми юридичного вираження волі законодавця (чи волі суб'єкту індивідуального акту) та засоби і прийоми, які стосуються зовнішньої форми правових актів як документів [4, с.272]. О.Ф. Черданцев розподіляє правила юридичної техніки на три групи: 1) правила, які стосуються зовнішнього оформлення документів; 2) правила, які стосуються змісту та структури актів; 3) правила і прийоми викладення юридичних документів (мовні правила) [5, с.367–371]. Найбільш розширену класифікацію правил юридичної техніки наводить Ю.О. Тихомиров: 1) пізнавально-юридичні; 2) нормативно-структурні; 3) логічні; 4) мовні; 5) документально-технічні; 6) процедурні [6, с.9].

Беручи за аналогію загальнотеоретичні положення, присвячені юридичній техніці, можна зробити висновок, що зміст інтерпретаційної техніки складається з правил і засобів, які, у свою чергу, можна поділити на такі групи: логічні, спеціально-юридичні, мовностилістичні, правила й засоби структуруван-

ня. Водночас відмітимо, що у структурі інтерпретаційної техніки слід вирізняти техніку актів офіційного тлумачення і техніку актів неофіційного тлумачення норм права, які мають певні суттєві особливості, що зумовлено характерними відмінними властивостями та ознаками цих актів.

Отже, перейдемо до безпосереднього розгляду правил та засобів інтерпретаційної техніки актів тлумачення норм права. Будь-який інтерпретаційний акт є результатом розумової діяльності, а тому його зміст повинен викладатися з урахуванням вимог формальної логіки. Серед загальних логічних правил, які є необхідними при проведенні юридичної роботи, неабияку роль в процесі тлумачення та створення інтерпретаційних актів відіграють наступні: 1) однакове розуміння та тлумачення одних і тих же термінів і понять. Інтерпретатор не має права допустити тлумачення одного й того ж положення в декількох різнобічних, взаємовиключних значеннях, інакше втрачається сама суть тлумачення; 2) з одного боку, взаємоузгодженість низки інтерпретаційних актів, які тлумачать однорідні норми права, а з іншого – внутрішня узгодженість складових частин самого інтерпретаційного акту; 3) відсутність логічних протиріч в тексті акту тлумачення норм права; 4) переконливість інтерпретаційних актів.

Ефективність правового регулювання в значній мірі залежить від юридичної техніки викладення тексту правових актів, яка має певну специфіку й для інтерпретаційних актів, з урахуванням особливостей їх завдань та функцій. Розглядаючи спеціально-юридичні правила й засоби вираження змісту актів тлумачення норм права, можна дійти висновку, що будь-який інтерпретаційний акт повинен бути вмотивованим, обґрунтованим, мати достатньо доказів в підтвердження його висновків, містити максимально розгорнуті відповіді на всі розглянуті суб'єктом, що здійснює тлумачення, питання. Зміст акту тлумачення є невіддільним від змісту правової норми, що тлумачиться, оскільки в ньому знаходить свій вираз закріплена в цій нормі державна воля [7, с.89]. Інтерпретаційний акт повинен містити у собі перевірені практикою роз'яснення

інтерпретатора; положення усталеної правозастосовної практики; доведені і твердо встановлені існуючі положення, з яких виникають нові положення; мету й мотиви його прийняття; загально визнані принципи та інші фундаментальні юридичні розпорядження національного і міжнародного права; юридичні визначення, аксіоми і презумпції тощо.

Слід відмітити, що мова інтерпретаційних актів є частиною юридичної мови, яка становить собою соціально й історично обумовлену систему засобів, способів і правил словесного вираження понять і категорій, вироблених і застосованих з метою юридичного регулювання поведінки суб'єктів суспільних відносин. У сфері тлумачення мова виконує дві основні функції: відображає потребу щодо тлумачення правових норм і доводить її до відома суб'єктів тлумачення. В інтерпретаційній техніці актів тлумачення норм права застосовуються засоби діловодства, літературознавства, мовознавства. В інтерпретаційній діяльності використовується офіційно-діловий стиль мови з усіма властивими йому особливостями (офіційність, точність, зрозумілість, лаконічність тощо). Однак різні цілі юридичного тлумачення, а також особливості об'єктів інтерпретації можуть вимагати істотного корегування перерахованих властивостей мови і стилю. Як правило, юридичні роз'яснення бувають менш лаконічними і компактними, але більш чіткими і точними, ніж положення, що роз'яснюється. До вищезазначеного слід також додати, що якість та ефективність інтерпретаційного акта в значній мірі залежить також від правильно обраної термінології та його стилістичного викладу. В цьому сенсі відмітимо, що деякі акти тлумачення містять у собі так звані «шаблони» («штампи») – універсальні слова, тобто слова, які мають неконкретне значення, ними можна замінити будь-яке слово з конкретним значенням, якщо особа, яка їх вживає, прагне виразити свою думку не конкретно, приблизно [8, с.27]. Чим більше мова інтерпретаційного акту складається з шаблонних виразів, тим менш зрозумілим буде зміст такого акту та знизиться ефективність його впливу на правовідносини. Це в значній мірі стосується

актів неофіційного тлумачення, адже, письмовій формі тлумачення, в якій виражені здебільшого офіційні роз'яснення, притаманний консерватизм, застосування усталених юридичних словосполучень, фразеологізмів.

Точність, чіткість змісту актів тлумачення норм права обумовлюється також їх певною структурною організацією, застосуванням засобів інтерпретаційної техніки. Під структурою інтерпретаційних актів слід розуміти їх будову, тобто взаєморозміщення та взаємозв'язок їх основних складових елементів, які забезпечують збереження властивостей та здійснення функцій актів тлумачення норм права. Як відомо, внутрішню структуру актів тлумачення утворюють організаційно-допоміжні правила, що спрямовують процеси засвоєння змісту права й регламентують порядок його реалізації. Одні інтерпретаційні акти мають більш розширену внутрішню будову, інші – більш спрощену, що зумовлено їх метою. Вітчизняним законодавством встановлені чіткі вимоги відносно структури деяких видів актів офіційного тлумачення, зокрема, актів Конституційного Суду України. Водночас, що стосується актів аутентичного тлумачення, які виникають в результаті роз'яснення органами державної влади прийнятих ними актів, зазначимо, що в українському законодавстві не міститься окремих положень щодо особливостей їх структури. Аналогічна ситуація з актами неофіційного тлумачення.

Узагальнивши основні вимоги щодо структури інтерпретаційних актів, визначимо, що структура інтерпретаційного акту повинна складатися з таких елементів: 1) вказівка на саму форму акта; 2) назва суб'єкта, який здійснив тлумачення; 3) реєстраційний номер (присвоюється для актів офіційного тлумачення); 4) найменування (заголовки) інтерпретаційного акту (характерно здебільшого для актів офіційного тлумачення); 5) преамбула (в необхідних випадках); 6) основна частина; 7) прикінцеві положення (у разі необхідності); 8) підписи відповідних посадових осіб, дата і місце прийняття (характерно для актів офіційного тлумачення). Правильна структуризація інтерпретаційних актів забезпечує такі їх властивості, як смислова вираз-

ність, логічна послідовність, цілісність та доступність для сприйняття.

Визначення юридичної форми інтерпретаційного акта є також однією з вимог інтерпретаційної техніки. Формою інтерпретаційного акту є спосіб організації його змісту, його вираження й існування. Проблема визначення форми актів тлумачення викликає немало запитань серед теоретиків і практиків. Більша частина науковців розглядають форму інтерпретаційних актів як спосіб викладу державної волі, що міститься в правових нормах, які тлумачаться [9, с.42–43]. Грунтуючись на виділенні у теорії права зовнішньої і внутрішньої форми права, такий розподіл можна застосувати і до тлумачення норм права. Аналіз інтерпретаційних актів з погляду їх об'єктивізації дозволяє виділити також елементи, що відносяться до їх внутрішньої і зовнішньої форми. Внутрішня форма актів тлумачення дозволяє виявити й піддати аналізу структуру інтерпретаційного акту, правові положення, що містяться в ньому, установити їхній зв'язок між собою, а також з нормою, що роз'яснюється. Внутрішня форма визначає побудову акту тлумачення, його композицію. Відомо, що від внутрішньої узгодженості й несуперечливості роз'яснення залежить його переконливість, а отже, і ефективність впливу на юридичну практику. Тому поняття внутрішньої форми актів тлумачення пов'язане з питаннями техніки правороз'яснюючого процесу [10, с.48]. Зовнішня форма актів тлумачення являє собою спосіб їх вираження в усному чи письмовому вигляді. Що стосується актів офіційного тлумачення, то їх більшість видається у письмовій формі, яка має переважне значення для забезпечення стабільності юридичної практики та знаходить свій прояв в рішеннях, постановках, ухвалах, роз'ясненнях. Офіційні роз'яснення, виражені в письмовій формі мають наступні обов'язкові реквізити: найменування, номер, дату і місце їх видачі, найменування органу, який здійснив тлумачення, зміст, підпис уповноваженої особи. Що ж до актів неофіційного тлумачення, то письмову форму мають такі їх різновиди як монографії, статті, науково-практичні та інші коментарі, доповіді, лекції, виступи, тези ви-

кладені на паперовому чи електронному носії тощо. В той же час виступи на семінарі, конференції, консультації, поради, які містять роз'яснення норм права, є актами неофіційного тлумачення і виражаються в усній формі.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що дотримання і правильне використання правил інтерпретаційної техніки актів тлумачення є важливою умовою правильного розуміння і тлумачення дійсного змісту норми права. Уніфікація правил і засобів інтерпретаційної техніки, яка спрямована на досягнення їх єдності, однозначності, а також стандартизація цих правил і засобів – закріплення на законодавчому рівні у встановленому порядку переліку чи іншого комплексу уніфікованих правил і засобів, які повинні в обов'язковому порядку застосовуватися при вираженні змісту інтерпретаційних актів, сприяла б їхній ефективності і запобіганню юридичним колізіям, а також подальшому втіленню інтерпретаційної техніки в практику тлумачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дутко А. О. Юридична техніка : види та зміст / А. О. Дутко // Науковий вісник Львівськ. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид. – 2006. – № 3. – С. 25–33.
2. Гетьман Є. А. Кодифікаційна техніка як

різновид нормотворчої техніки / Є. А. Гетьман // Державне будівництво та місцеве самоврядування – 2009. – № 17. – С. 130–142.

3. Кашанина Т. В. Юридическая техника : учебник для ВУЗов. – 2-е изд., пересмотр. / Т. В. Кашанина. – М. : Норма, Инфра-М, 2011. – 496 с.

4. Алексеев С. С. Общая теория права: курс : в 2-х т. Т. 2 / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – 360 с.

5. Черданцев А. Ф. Теория государства и права / А. Ф. Черданцев. – М., 1999. – 472 с.

6. Тихомиров Ю. А. Законодательная техника: понятие и элементы / Законодательная техника / Ю. А. Тихомиров. – М. : Городец, 2000. – 272 с.

7. Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика : монографія / Ю. М. Тодика. – Х. : Факт, 2003. – 328 с.

8. Ивакина Н. Н. Клише и штампы в речи юриста / Н. Н. Иванкина // Советская юстиция. – 1990. – № 2. – С. 27–28.

9. Вопленко Н. Н. Юридическая природа актов официального толкования норм советского права / Н. Н. Вопленко // Вопросы теории государства и права. – Саратов, 1974. – № 3. – 680 с.

10. Спасов Б. П. Закон и его толкование / Б. П. Спасов. – М. : Юрид. лит., 1986. – 247 с.

Зубенко А. В. Інтерпретаційна техніка актів тлумачення норм права / А. В. Зубенко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 395–398 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12zavtnp.pdf>

Визначено поняття «інтерпретаційної техніки актів тлумачення норм права», виділено й розглянуто групи правил й засобів інтерпретаційної техніки, узагальнено існуючі та сформульовано нові вимоги до змісту, форми, мови, структури окремо актів офіційного тлумачення та актів неофіційного тлумачення норм права.

Зубенко А.В. Интерпретационная техника актов толкования норм права

Определено понятие «интерпретационной техники актов толкования норм права», выделены и рассмотрены группы правил и средств интерпретационной техники, обобщены существующие и сформулированы новые требования к содержанию, форме, языку, структуре отдельно актов официального и актов неофициального толкования норм права.

Zubenko A.V. The Interpretation Technique of Acts of Interpretation of Law Rules

The definition of the interpretation technique of acts of interpretation of law rules is made, the groups of rules and methods of interpretation technique are selected and considered, the existing requirements are generalized and new requirements in relation to the maintenance, form, language, structure of official and unofficial act of interpretation of law rules are formulated.